Benke László

Ormánsági jajkiáltás

– Ment az édesanyám a keskeny járdán, óvatosan lépkedett előre, nézte a templom tornyát. Éppen akkor tették helyére a betlehemi csillagot. S ahogy nézte a tornyon az embereket, azt gondolta magában: jaj, csak le ne essen a gólyafészek! Azt mondja az édesanyám: alighogy elsóhajtottam magamat a fészekért, meg benne azért a három ártatlan kicsi gólyáért, alighogy odaértem a templom elé – zsupsz! Lábam elé hullott a fészek, a három kis jószág pedig ott halt szörnyet a földön.

Kocsis László üveges mester – Pécsre bejáró kákicsi lakos – olyan átéléssel adta elő a történetet, mint aki gyászjelentést nyújt át. Ugyanígy hívott bennünket a falujába – nézzük csak meg a templomot, lássuk legalább a felújított tornyot. Méltatlankodva azt is hozzátette, hogy Kákicson a kis gólyák haláláért is a kormányt hibáztatják.

Gyerünk hát az egykéről híres Ormánságba! Mondjunk egy misét a gólyafiakért, gondoltam az úton nagyokat hallgatva, s ki tudja miért járt eszemben a játszótérről szép sudarasan kinőtt három fiam. Amint átsuhantunk egy-egy ormánsági településen, néhány szót felírtam a füzetembe. Például: Adorjás, szegény falu. Kórosan a földek is kórósak. Faluról falura, mezőről mezőre ugyanolyan szegényes a látvány. Kedvetlenül néztem a gazos, parlagon hagyott földeket, a rossz utakat, a mellbevágó elmaradottságot, az elhagyott, régóta romladozó gazdasági épületeket. Legelő van bőségesen, de marhacsordát alig látni. Egy-egy rozzant, egylovas szekér tűnik fel és el az utcák porfelhőjében, a zörgő tákolmányról többnyire cigánygyerekek integetnek.

Milyen erős kerítéseket építettek itt valaha! Megkoptak, megrepedeztek, dülöngélnek ezek a rendszerint téglából épült, egykori gazdagságról árulkodó, de ma már szegénységet takargató falak. A szegényes környezetben egy-egy régi, felújításra szoruló templomnál megállunk, fényképezünk. Hallgatunk. Mit is mondhatnánk egymásnak?

A házak előtt itt is, ott is emberek üldögélnek, könyökükre támaszkodva nézegelődnek. Futólag nem könnyű eldönteni, hogy melyik cigány, melyik magyar. Az udvarokban kifeszített madzagon száradó ruhák tömkelegét lengeti a szél, megeszi a kerteket a gaz.

A gazdagabb és gondozottabb Baranyahidvégen, Vajszlón, Csányoszlón, majd Sellyén keresztül jutunk el Kákicsra. Ez a falu olyan kicsi, hogy alig értünk be az egyik végén, majdnem kifutunk belőle a másikon.

A falu ötven házában összesen kétszázan laknak. Sok köztük a betelepült cigány, sok az üres, eladó ház is.

A délelőtti verőfényben fémesen csillog a templom tornyán az új lemezborítás. Miféle szokás az, hogy itt is a toronygombnál kezdik az építést?

– Várják-e a templom megnyitását?

– Más gondok miatt fő az emberek feje.

A polgármesterrel szerettem volna beszélni, de hát ő elment a pincébe... Többen is panaszkodnak: keskeny a járda, nem fér el rajta két szembejövő ember. A cigányok azt mondják: miért mindig mi térjünk ki a magyarok előtt? Mi vagyunk többen!

– Betolakodtatok! – felelik a magyarok. – Elszaporodtatok! Az sem igaz, hogy az országban csak millióan vagytok. Dolgozni nem akartok.

– Az is baj, hogy a járda nemcsak nem elég széles, magas is. Befolyik róla az esővíz az udvarokba. Rosszul végezték el a munkát, csámpásan rakták le a sárba a kőlapokat.

– Megkérdezhetné a polgármestertől – hangoskodik egy asszony –, hogy miért adta vissza a kincstártól kapott pénzt. Talán nincs rá szüksége a falunak? Valamilyen dicséretre számít a kormánytól, így akar megmaradni polgármesternek?

Orsós István roggyant házának udvarán négy gyerek játszik egy homokkupacban. A tornácos épület ablakain nincs egy ép üveg. Orsóséknak öt gyerekük van, a legnagyobb most végezte el a nyolcadikat. Három faluból – Kórosról, Marócsáról és Kákicsról – reggelente két autóbusz összesen hetvenöt gyereket visz a sellyei iskolába.

– Kákicson éppen elég gyerek van – mondja Orsós István a kerítésnek támaszkodva. – Van olyan ház, ahol ötnél is több van, máshol kevesebb. A cigányoknál a több gyerek nem ritkaság.

Az udvaron terepjáró álldogál, a gazda foglalkozása fakitermelő. Van fűrészgépe és markolója is, a gépeket félmillió forintért vette az erdészettől a társával, részletre. Régebben a Vöröskereszttől, újabban a Máltai Szeretetszolgálattól is kaptak segélyt.

– A zöldborsó megromlott – mondta Orsós István. –Te – szól oda a nagyobbik gyereknek –, a fogkrém megvan még?

– Meg hát – felel a gyerek.

*

Nem felejthetjük el, hogy Kiss Géza kákicsi lelkész falujában vagyunk. A föld és a nép szerelmese, rettentő szavak prófétája 1937-ben megjelent Ormánság című könyvében így dörgött a német birodalmi előretörés és a nemzetpusztító egykézés ellen:

– „Nyíljanak meg a szemeink, lássuk meg, hogy halálra ítélt nép vagyunk, ébredjünk öntudatra, induljunk el az új honfoglalásra... Határozott programmal mentsük meg a magyart és hódítsuk vissza számára ezt az országot, amely földben, anyagi és szellemi hatalomban és vezetésben... kicsúszik kezéből. Van-e idő? Holnap meghalunk, ha ma nem cselekszünk... ha itt elveszítem a csatát, Drávától föl Budáig olyan szilárd nemzetiségi tömb épül ki, amely megpecsételi a Dunántúl sorsát. De a Dunántúl elvesztése után Magyarország sincs többé. A majd 250 évre visszanyúló magyar irtó elgondolások végzetes gyümölcsei ma kezdenek érni. Kiváló és évszázadokra előrelátó volt a haditerv, ami ellen – ha elkésve, ha az utolsó órában is, de meg kell tennünk a védekező hadmozdulatot. Ha valahol, itt nem a nagybirtokelmélet vitáiról van szó, hanem arról, hogy meghalunk, ha vakon és gyáván engedünk nagy magyar területeket szemünk láttára kihullani kezünkből. Mi, a kisemmizett magyarság vér szerinti utódai a sír szélén újra világgá kiáltjuk ennek a népnek... jaj szavát:... a virágzó magyar terület idegenek uzsoraterületévé züllik... idegen impérium... egy csapásra eltörli a vidék magyar jellegét."

Kiss Géza ugyanúgy a nemzet felelősségtudatát akarta felébreszteni, ahogy Fülep Lajos. A zengővárkonyi lelkész cikksorozata a magyarság pusztulásáról a Pesti Naplóban jelent meg 1929-ben. Ráirányítja a figyelmet az egyke okaira, egyebek között a birtok megosztásától való irtózatéra, melynek következtében egész falvakat vesznek meg, különösen a németek. Így „a magyar nép lába alól elmegy a föld, a földről elmegy a magyarság – mi marad a magyar nemzetnek? "

Az egykés világ alapja – írta Fülep – „...az önzés, hitetlenség, minden szent dolgoknak, eszménynek, szándéknak megcsúfolása, a kényelemben, fényűzésben, gondtalanságban élni akarás, nem törődés semmi egyébbel e világon, vagy egyenesen üldözése a másfajta, a szellemi és erkölcsi fejlődést szolgáló törekvésnek: az egykés világ közömbös a közügyek, a nemzet, általában a magyarság... iránt... türelmetlen a lelkiismeret és az erkölcsi eszmélet legcsekélyebb megmozdulásaival szemben."

Az „...egyke és sivár bűn, öngyilkosság, lelki restség... " (József Attila) a húszas-harmincas évek óta nemcsak az Ormánságban végezte el nemzetpusztító hadműveleteit. Az igazi tragédiát a háború óta azonban nem az elnémetesedés, hanem az elcigányosodás okozza. Az 1990-as évek végére az Ormánság félezer négyzetkilométerén csak annyi ember él – 18 500 – amennyi két évszázaddal korábban. De a lélekszám fele cigány.

Ez önmagában nem baj. Csakhogy az emberek talán annyira sincsenek megművelve, amennyire a földek. Van munkanélküliség, van segély, van alanyi jogon családi pótlék, és van kocsma, van bűnözés, van süllyedés. A sellyei járásban a magas munkanélküliség legfőbb oka, hogy

a rendszerváltás után a nagy létszámot foglalkoztató gazdasági létesítmények (például tsz-ek) helyett az azóta eltelt időben sem jöttek létre olyan munkahelyek, amelyek az alacsonyan képzett rétegeknek tartósan biztos megélhetést jelentenének. Egy 2016-os adat szerint a járás 962 regisztrált álláskeresőjének csaknem 55 százaléka legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezett. 2016 októberében e kistérség minden harmadik foglalkoztatottja közfoglalkoztatottként dolgozott.

De hogyha a saját régi falunk földműveseinek sokszor a nyolc általánosnál is alacsonyabb iskolázottságára és a mai munkamorálnál mégis összehasonlíthatatlanul magasabb munkamoráljára gondolunk, akkor azt is megértjük, hogy régente a közösség miért vetette ki saját köriből a „liggő-lóggó", dologtalan rongyembereket, újabban pedig sokszor miért a dolgosabbakat közösítik ki a dologtalanok.

*

Kákicson nemcsak a gólyafészek hullott le. Családi fészkét sok ember elhagyta. Omladoznak, repedeznek, romladoznak hajdan erős gazdagságuk után sóhajtó házak.

Gyerekkoromban, az igen nehéz ötvenes években is élt a falu. Hajnalban ébredtek a házak, benépesült a baromfiudvar is. Tehenek és lovak indultak munkába a gazda családjával, igába fogva húzták a szekeret. Megélénkült a kis falu. A tanácselnök fenn ült a gané tetején keresztbe tett vendégdeszkán, meg-megemelte ostorát, s így köszönt az embereknek. – Szabadság!

Némelyek csúnyán elkerítve válaszoltak a „Buta Jóskának" becézett elnöknek. Mentek ki a mezőre a népek, szántottak, vetettek, boronáltak. Kaszáltak a férfiak lenn a réten, kapáltak az asszonyok a dohányföldön, a kukoricásban, ahol kellett. Ki-ki a saját földjén végezte munkáját, többnyire szegényen és szorgalmasan. Majd ehhez hasonló szorgalommal dolgoztak saját háztáji gazdaságukban is. Erejét megsokszorozva munkálkodott és reménykedett az egész család. Olyan volt a remény, mint a kemencében sült kenyér. Jutott is, maradt is belőle holnapra valamekkora. Munkából mindig több jutott.

Manapság kiürülnek a falvak, üresek az utcák. Autókon járnak az emberek, többnyire boltba mennek. Fizetik a drága benzint. Legtöbben már hajnalban elfüstölnek a távoli vagy közelebbi városba, ki autón, ki vonaton, buszon. Végzi a munkáját, akinek van munkája, ahol tudja, például összeszerelő üzemekben, elsősorban a külföldi tulajdonos hasznára. Az öregek bevásárolnak, hazamennek, már nem siratják a földjüket, az elmúló életet. Esznek. Tesznek-vesznek. Hallgatnak. Fogytán az erő. A gyerekek elmentek.

A saját tulajdonukhoz ragaszkodó embereket valamikor bekényszerítették a tsz-ekbe. A nép élni akart, erejét megfeszítve dolgozott, verejtékkel és reménykedve ott ette a kenyerét, ahol ehette. Sok szorgalmas gazdát, kulákot, megalázott embert börtönbe vetettek. Mire úgyahogy elfogadható állapotra javult a tsz, újabb parancs jött. Világbirodalmi. El kellett adni a piacon azt, ami volt. Nyugat rengeteg áruját Keletnek, annak tehát, akinek nem volt. Ekkoriban fundálták ki valahol, hogy a mezőgazdasági Magyarországot, amelyet a XX. század közepére már-már agrár-ipari országgá alakítottak az erőviszonyok, szolgáltató-ipari országgá alakítja át a világtőke, élén a csillagháborús Régennek nevezett covbojjal, a keleti csapatban pedig Brezsnyev után Andropovval, Csernyenkóval, Gorbacsovval, mindkét csapat mögött pedig a pénz világméretű haszonlesőivel. Durván így történt a gazdaság összeomlása, összeomlasztása. De nemcsak a rosszat, a jót is elpusztították. A rendszerváltás erői ekkor az egész országban szétverték a tsz-eket, kiverték belőle a népeket, s megmondták nekik, alakíthatnak önként, kényszer nélkül bármilyen termelési, beszerzési, értékesítési szövetkezetet, s mehetnek oda, ahol munkát találnak, ahova akarnak. Akár a föld alá. E világi cinizmus rádermedt a falvakra, a gyárakra, a lelkekre. Mire feleszméltek az emberek, a többségnek nem maradt semmije. Földje sem, gyára sem, munkahelye sem. Isten csodája, hogy az élet még megmaradt. De nagyon megöregedett, tehetetlenné vált.

*

Nem tudjuk, mit is jelent a szó: „RENDSZERVÁLTÁS”. Van, aki úgy tudja: gazdasági összeomlást jelent. Korunk szemet és elmét kápráztató időszakában, mikor szemügyre vettem a kákicsi valóságot, megláttam benne Magyarország sorsát. Most lépjünk is vissza kákicsi tapasztalatainkhoz.

A Pécsi Orvostudományi Egyetemen 1966-ban a tsz-szervezéseknek a fiatal paraszti népességre gyakorolt hatását próbálták a szociológia módszereivel megragadni, de a magyar parasztság és a magyarságtudomány szempontjából is fontos kutatási eredmények nem kaphattak publicitást. Tizenöt évvel később megismételték a vizsgálatokat. A lesújtó eredményeket 1986-ban közölték. Újabb kutatási tervük lényegi kérdése volt: Az ormánsági paraszt, aki az egészségét, életét, utódait adta a földért, most, amikor lehetősége van ősi jussa tulajdonlására, hogyan viszonyul ehhez az átalakuláshoz?

Györkös László, az önkormányzati testület képviselője nemcsak a gólyafészkekért aggódik, a kákicsi emberekért is tenni próbál. Mert 89 után itt az erdőt is kirabolták a nagy rendszerváltó osztozkodásban, a

legelőt is elhúzták a falu 50-54 marhájának a szája elől, azon a versenytárgyaláson, amelynek látszólagos főszereplője, a számítógép, itt még ritka madár volt. Peregtek az események a versenytárgyaláson, a falusiak pedig csak bámulták a tárgyalást vezető pergő nyelvű, kitanult jogászt, ahogy a számítógép képernyőjén kirajzolódó zöld, piros, kék, lila foltokat, vagyis a kárpótlásra térkép szerint kijelölt földterületeket.

– Az isten se értette, hogy mi történik. Szégyelli az ember elárulni saját butaságát, mások meg örülnek, hogy félrevezethetnek bennünket – mondták a gyanakvó, tehetetlen, éppen félrevezetett, becsapott kákicsiak.

– Ahogy az egész országban, a tsz-t gazember vezetők tették tönkre – mondta Györkös László. – Az új elnök rátett még egy lapáttal a bajokra. Az értékes gépeket, épületeket, társasházakat potom pénzért elárverezték, az új vezetők összefonódtak a régiekkel. Bíró Imre, a Baranya Megyei Földművelésügyi Hivatal vezetője jól járt, ahogy a volt tsz-elnök is. Fű alatt intézték a dolgokat, de a tsz adósságainak csak egy része térült meg az árverésekből.

A kárpótlási területnek kijelölt legelő B. L. tulajdona lett. Azután hiába esett le a „tantusz": csak az legeltethet, aki „tejel" a tulajdonosnak. Elvették a falutól a tulajdonát, a közbirtokot. Ezt sajnos a későbbiekben sem orvosolták. A földeket azok vásárolták fel, akiknek pénze volt. A tsz-elnök, a tanácselnök, a főkönyvelő, a főagronómus, a párttitkár, a falu meggazdagodott, régi vezetői. Ők játszották át friss tulajdonukat megbízható bérlők kezére, ugyancsak minden hájjal megkent ügyvédek közreműködésével. Kákicson ugyanúgy, ahogy az egész országban. Akik élenjártak a tsz lerontásában és szétverésében, a régi és az új rend meggazdagodott vezetői vásárolták fel, bankok vezérlete alatt, a gyorsan elértéktelenedő részjegyeket. Akinek nem volt pénze, az eladta a tsz-földért kapott részjegyét potom pénzért. A rendszerváltás tudatos szemfényvesztői nem hagytak a falunak sem szántót, sem legelőt. Györkös László hiába futkosott a Baranya Megyei Kárpótlási Hivatalba, hiába írtak beadványokat, hiába mondták, hogy a legelő a községé. A rablás törvényes volt, az 1989-es spontán privatizációs törvény alapján.

Györkösék írtak az Országos Kárpótlási Hivatalnak, Sepsey Tamásnak, írtak Zsíros Gézának és Farkas Gabriellának is. Aki egyáltalán válaszolt, azt válaszolta: a törvény az törvény.

*

A törvényeket jó előre, a rendszerváltásra készülve, a magyar állam jogászai fogalmazták meg, törvényerőre pedig a magyar Parlament (MSZMP-MSZP) képviselői emelték szavazataikkal. Korábban, az MSZMP politikai bizottság ülésén Kádár János a mezőgazdaság helyzetéről és

jövőjéről beszélt. Losonczi Pál, az elnöki tanács elnöke kifogást emelt Kádár János elképzelésével kapcsolatban. Kádár gorombán azt felelte Losonczinak: Miért érez kényszert, hogy hozzászóljon, ha nem ért hozzá? A volt tsz-elnök volt földművelési miniszter ekkor összeszedte papírjait, betette maga után a politikai bizottság tárgyalójának ajtaját, hazautazott Barcsra. S ahogy megfogadta, Budapestre többet nem ment vissza, ezután a sajtónak soha nem nyilatkozott. Barcson halt meg.

Arra talán itt nem is érdemes kitérni, hogy az a pártfőtitkár, aki orosz tankok erejével avatkozott Magyarország életébe, verte le a magyar forradalmat és szabadságharcot 1956-ban, s kaparintotta meg a hatalmat 33 évre, a század hatvanas éveinek elején saját sikereitől eltelve hirdette, hogy „leraktuk a szocializmus alapjait", ugyanaz a pártfőtitkár ugyanazokat az alapokat miért látta jónak szétveretni a nyolcvanas évek végén? A történelem ad majd választ arra is, hogy kik voltak a tanácsadói a hatvanas években és kik voltak a nyolcvanas évek végén? S ezek a tanácsadók nem ugyanazok-e, akik neoliberalizmus eszméit hirdetve és gyakorolva mindenütt mindig ott voltak és ott vannak ma is, nyomot alig hagyva maguk után. Azt azonban teljes bizonyossággal tudjuk, hogy az őrültek és gazemberek cselekedeteinek következményeit a magyar népnek kellett kibírnia és túlélnie.

*

Oros Iván, a KSH Mezőgazdasági statisztikai főosztály vezetője, a Magyar Statisztikai Társaság örökös tagja A birtokszerkezet Magyarországon című könyvében írta: „A mezőgazdasági szövetkezetek háttérbe szorulása 1990 óta folyamatos volt, az általuk művelt terület és az állatállományuk évről évre csökkent… Az 1997-ben végrehajtott statisztikai felvétel szerint a termőterület tekintetében a megfigyelés szinte hiánytalanul felölelte a termelőszövetkezetek helyén létrejött vállalkozásokat. Az egykori szövetkezeti föld 54 százalékát 1997-ben egyéni gazdaságok hasznosították. A fennmaradó területnek 36 százalékát a mezőgazdasági szövetkezetek, 10 százalékát pedig a többi vállalkozási formába tartozó gazdaságok művelték meg. A regionális különbségek rendkívül nagyok voltak. A termelőszövetkezetek gazdálkodásában az elmúlt tíz évben (2000-ig) jelentős változások következtek be. Akár gazdasági, akár társadalmi vonatkozásban tekintjük, a mai szövetkezetek semmiképpen sem felelnek meg a régi mezőgazdasági termelőszövetkezeteknek. A változások közül az volt a legjelentősebb, hogy a szövetkezetek területükhöz mérve 1997-ben feleannyi munkaerőt foglalkoztattak, mint tíz évvel azelőtt. (…) Az 1988. évi 1256 termelőszövetkezetnek csaknem egytizedét, 118 szövetkezetet teljesen felszámoltak. Ezek több-

sége a kisebb területű termelőszövetkezetek közül került ki. Az egy utódszervezetté alakult szövetkezetek aránya is ebben a kategóriában volt a legmagasabb. A régi szövetkezetek fele továbbra is szövetkezetként működik."

Mindezekkel együtt az országjáró emberek elégedetten, elismerő örömmel állapíthatják meg, hogy Magyarország mezőgazdasági termőterületei ma rendezettek, a földek szépen megműveltek.

*

A kákicsi versenytárgyalást követő héten a helyszínen, vagyis az eredeti rendeltetése szerint újra működő kocsmában iszogattam azzal a volt tsz-taggal, aki a pergő nyelvű ügyvéd beszéde közben kiköpött, s felállt, kihúzta kétméteres alakját, feltűrte karján az ingét, úgy mondta, tisztán tagolva a szót:

– Fogja be a száját, maga mocskos szolga!

– Megdermedtünk valamennyien.

A gazda köhintett, s kimért léptekkel ment az ajtóhoz. Kilépett a sötét estébe.

– Uram! – szóltam asztaltársamhoz újabb találkozásunkkor –, mit akart mondani akkor este? De miért nem szólt semmit? Miért ment el?

– Ha megtettem volna, most lehet, hogy börtönben ülnék. De ahogy felálltam, meggondoltam magam. Beláttam, hogy az átejtettek nem értettek volna meg. Inkább elmentem. Hirtelen megvilágosodtam, hogy ebben az országban, a hatalmaknak ebben az aljas zsibvásárában én nem találhatom meg az igazamat. Mindent elvettek tőlem. A tsz-ben még mintha lett volna valamim. Húsz hold földemmel léptem be. Most meg a privatizációval minden hozzám hasonlótól elvettek mindent. Millióktól. Mindent! Érti? Kisemmiztek. Szabad volt ezt tenni velünk! Itt van az egész országban egy hatalmas tartaléksereg, a nincstelenek fellázítható milliói. És alkalom adtán az aljas politikusok fel fogják lázítani a ma még hallgatag elégedetleneket.

1956 koratavaszán agyon agitálták emberünket.

– Na jól van. Akkor még fiatal voltam, nem bírtam tovább, aláírtam a belépési nyilatkozatot. Dolgoztam egész családommal a tsz-ben szakadásig. Jött akkor a rendszerváltás. Azt mondták, vihetjük a földet, vegyük vissza, a miénk. Azt mondták, amit a kommunisták erőszakkal szerveztek, az nem jó. De én már tudtam, hogy kezdetben ugyan nem volt jó, de később jó lett! A mi kezünk munkája által lett jó!

*

Oros Iván *Átfogó statisztikai cenzusok a mezőgazdaságban* című összegző írásában megállapítja, hogy az 1960-as évek elején a kisgazdaságok szövetkezetekbe tömörítése a nagyüzemi mezőgazdaság kiépüléséhez vezetett. 1963-ra a szántóterület 84 százalékát az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek művelték. (…) „Az 1990-es évek politikai változásai a magyar mezőgazdaság szerkezetét alaposan átalakították, de tíz év alatt nem jött létre az a nyugat-európai országokéhoz hasonló gazdaságszerkezet, amely ott a mezőgazdaság fejlődését biztosította. A régi nagyüzemek utódszervezetei egyes vállalkozók gazdaságméretének rendkívüli megnövekedése ellenére, az egyéni gazdaságok többsége még a régi kis- vagy középparaszti módon termel, versenyképességük elmarad a tőkés mezőgazdasági üzemekétől. A ma még korszerűtlen mezőgazdaság fejlődését minél előbb gyorsítani kell. Számot kell vetni azzal a drámai folyamattal is, ami a mezőgazdaság keresőinek állományában tíz év alatt bekövetkezett. 1988 és 1998 között a mezőgazdasági aktív keresők száma 911 ezerről 285 ezerre csökkent. A népgazdaság aktív keresőinek a mezőgazdaságban dolgozó aránya a korábbi csaknem 20 százalékról 8 százalék alá süllyedt".

*

Akkoriban, a spontán privatizáció idején az MSZP után az egész országban gátlástalanul privatizált az MDF és a minden ügyben mindig befolyásos SZDSZ is. Nemcsak a tsz-ben, az iparban is javában privatizáltak. Az ügyesek gazdagodtak, a szegénység állandósult, a többség nagyjából ugyanazon a szinten éldegélt. Sokáig a nagyarányú munkanélküliség következtében, máshol a hajszás hétköznapok folytán az élet minősége romlott.

Hiába beszélt Györkös László Nagy Ferenccel, a terület országgyűlési képviselőjével. (Nagy Ferencet az MDF félretette.) A tsz földjét, erdejét és legelőjét szétforgácsolták, munka nincs, megélni alig lehet. Tej nincs, a gyerekek pedig, ahol vannak egyáltalán, csak sivalkodjanak.

A gólya pedig csak körözzön a falu fölött, keresheti a fészkét! Ahogy a hajdani gazdag lakók ivadékai elmentek melegebb éghajlat alá, Amerikába, Afrikába, Németországba, a városokba, vagy ki tudja, hova, mehetnek az utódok lerongyolódott utódai is. Űzhetik a „csodaszarvast" kocsmáról kocsmára. A gólya pedig próbálkozzon a telefonpóznával, oda rakjon fészket, kelepeljen csak, sürgönyözzön a párjának. Hívja fel a kormányt, a törvényhozókat, kérdezze meg tőlük, jövőre visszajöhet-e egyáltalán, valahol itt Kákicson fészket rakhat-e?

1993, Új Magyarország (meghúzva jelent meg). Kiegészítések, 2021